

EGY SZÓFÖLDRAZI KÖTET ANYAGÁNAK TANULSÁGOS VALLOMÁSA

BALOGH LAJOS (FELELŐS SZERKESZTŐ), BAŃCZEROWSKI JANUSZ, POSGAY
ILDIKÓ: KÁRPÁT NYELVATLASZ, VI. KÖTET. BUDAPEST, 2001, TINTA
KÖNYVKIADÓ, 216. O., 89 TÉRKÉP

MOKÁNY SÁNDOR

1. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Lengyel Filológiai Tanszékének közös gondozásában 2001-ben megjelent a *Kárpát nyelv atlasz* [helyesebben: *Kárpát-nyelvatlasz*, esetleg: *Kárpáti nyelv atlasz*] soron következő, hatodik kötete. (Az előzőket Kisinyovban, Moszkvában, Varsóban, Lembergben, illetőleg Pozsonyban adták ki.) A tetszetős kiállításban megjelent művet 2002. szeptember 27-én mutatták be. Az impozáns, tudományos tanácskozással is egybekötött könyvbemutatón – a köszöntőket követően – a nemzetközi szerkesztőbizottság megjelent tagjai tartottak előadást. Galina Petrovna Klepikova (Moszkva) kiemelte az atlasz jelentőségét a Kárpát-nyelvtudomány számára, Ivor Ripka (Pozsony) hangsúlyozta a nyelvi kapcsolatok tanulmányozásában betöltött forrásértékét, majd Antonín Vašek (Brün) ismertette az összegyűlt anyag cseh, illetőleg Vasile Pavel (Kisinyov) román eredetű nyelvjárási szókincsét.

1.1. A Kárpát-nyelvatlasz alapvető feladatát a nemzetközi szerkesztőbizottság 1987-ben kiadott programjellelű „Bevezetőjében” (ODA. 1987: 7–11) ekképpen határozta meg: – A kérdőívvel 1977-től 1981-ig összehordott, majd pontszerűen térképekre vetített anyagnak a kárpátizmusokat kell tükrözniük, vagyis azokat a jobbára különböző eredetű (cseh, szlovák, ukrán, lengyel, magyar, moldáv, román, szerb, horvát, török, albán, macedón stb.) lexikai elemeket, amelyek a behatárolt terület népeinek, népcsoportjainak tartós együttélése vagy érintkezése folytán nyelvükben, nyelvjárásaikban jelen vannak. Kifejezték abbeli reményüket is, hogy az olyan – meghatározott kultúrkörhöz tartozó, művelődéstörténeti megfontolások által is támogatott – szókincs, mint az ismertén gazdag *p á s z t o r m ű s z ó k r é t e g e*, igen sok újdonságot szolgáltat majd mind a nyelvi „időzónák” különböző tanulságait kínáló és azokat firtató, kutató nyelvészeknek, mind az eltérő etnikumok kultúrájának tárgyi és szellemi együttáthatása, szimbiózisa iránt érdeklődő néprajzkutatóknak, valamint a népiség- és településtörténet kérdéseivel foglalkozó történészeknek. Úgy vélik azonban, hogy a maguk szabta kitűzött feladat eredményében *kissé* sántít. Ezt elsősorban azzal magyarázzák, hogy némileg hézagosak a román lexikai adatok, mivel csak másodkézből származnak, azaz a más céllal készül kisebb-nagyobb román atlaszokból merítettek: emiatt nem ítélték meg teljesen e régió kölcsönös nyelvi kapcsolatait. Az albán nyelvjárásokat is csak egy kutatópont képviseli. És „nincsenek maradéktalanul [sic!] képviselve az egyes államok területén élő különböző kisebb-nagyobb

idegen nyelvű közösségek [sem]” (ODA. 1987: 11).¹ Úgy vélik azonban, hogy az említett hiányosságoktól eltekintve az atlasz alapján véve jól érzékelteti a tanulmányozott területen kialakult nyelvi állapot[ok] legfontosabb és legalapvetőbb sajátosságait (ODA. 1987: uo.).

1.1.2. A hatodik kötet áttekintése után azonban tisztán látható, hogy az atlasz-munkálatok vezetőinek fenti megállapításai sajnos igencsak elnagyoltak: 63 szólapról ugyanis teljesen hiányoznak, 6-nak pedig (nagyon) hézagosak a romániai lexikai adatai; a megmaradt húszból is csak 17 térkép teljes. Továbbá: a szlovákiai, a moldvai, a román és délszáv területek szórvány- vagy tömbmagyarsága egyetlen egy ponttal sincs képviselve. De vonatkozik ez a megállapítás a romániai és az egyes délszláv területeken élő ruszin közösségekre is. Ezek a hiányok az atlasz színvonalát nagymértékben befolyásolják. Ennek az lehet a (mentségükül aligha szolgáló) magyarázata, hogy a szerkesztőbizottság tagjai olykor bizonyos politikai elvárásoknak, megfontolásoknak, törekvéseknek kényszerültek eleget tenni.

2. A továbbiakban a Kárpát-nyelvatlasz hatodik kötetének szólappait fogom valótóra. Azokat a nyugtalanító észrevételeimet teszem szóvá, amelyekre a közölt szóanyaggal és a térképekkel való behatóbb megismerkedésem során felfigyeltem. (Ebbeli munkámban igen nagy nehézséget okozott, hogy egyes számokat igen nehéz volt megtalálni, mivel az atlasz a vizsgált területet országonként külön-külön egységnek vette, de a kutatópontokat folytatólagosan számozta.) Miközben sorra veszem a kutató szemzőgéből gondot okozó, zavaró jelenségeket, nem mulasztom el megvitatni – jobbítás reményében – ezeknek okait sem. Megjegyzéseim között természetesen továbbra is vannak olyanok, amelyek túlmutatnak e kollektív alkotás hatodik kötetének keretein.

2.1. Egy adott térképen (szólapon) értelemszerűen csak olyan lexikai elemek kaphatnak, kaphattak volna azonos szimbólumot, amelyek etimológiailag összetartoznak. Ha ezt az elvet már a kérdőpontok megszerkesztésekor következetesebben érvényesítik, akkor elkerülhetők lettek volna az olyasféle téves azonosítások, mint amilyeneket például a 139. kérdőpont tartalmaz. Íme:

**vArgaŃ* — lengyel *warga*, szlovák *varga*, ukrán *варга*, moldvai *варга*, magyar *vargánya*, szerbhorvát *варгань*

1. 'ajak, ajkak', 2. 'pofa', 3. 'vessző(nyaláb)', 4. 'csík, sáv' stb. (ODA. 1987: 139).

Nem kétséges, hogy a **vArgaŃ* csak az első három szónak lehet közös „metaalakja”: a nyelvjárási szlovák és az ukrán szó ugyanis a belső keletkezésű (Brückner: SĪEt. 602) lengyel R. *warga* 'ajak, ajkak' főnév átvétele; a moldáv *варга* 'vessző(nyaláb)' viszont azzal a latin *virga* 'ua.' szóval tartozik össze, amelynek többes számú *virgas* tárgyeseete bekerült a magyar nyelvbe; vö. m. R. *virgás*, mai *virgács* 'fenyítésre való vesszőnyaláb' (TESz. 3: 1153; EWUng. 1641). Ezekről elkülönül – harmadik etimológiai csoportot alkotva – a magyar meg a szerbhorvát szó: a m. *vargánya* 'tinórúgomba' ui. a szbhv. *vrganj*, *varganj* 'ua.' genitívusi partitívusi *vrganja*, *varganja* alakjának átvétele (TESz. 3: 1092; EWUng. 1608).

¹ „...Неполно представлены разные иноязычные анклавы на территории отдельных государств.”

Az alábbi példák még jobban megerősítenek abbéli véleményemben, hogy körültekintőbben kellett volna ellenőrizni az adatgyűjtők kérdéseire kapott válaszok – fogalmak neveinek – etimológiai együvé tartozását vagy különállását. Ennek a követelménynek szem előtt tévesztése szülte sajnos e kötetnek alábbi – kakukkfőka-effektusnak nevezhető – nemkívánatos sarjhajtásait

2.1.2. Az 1. számú térképlap létrehozójának, Dragoljub Petrovićnak az volt a kettős feladata, hogy tegye közzé a **magar-* 'szamár (*Equus asinus*)', (átv.) 'gyenge szellemi képességű személy, bolond'; 3. (átv.) 'fafűrészelő bak' stb. címszó alá tartozó adatgyűjteményt, valamint szemléltető jelek „nyelvén” térképezze is őket (l. a melléleteket).

A szerző sajnos tévedett abban, hogy balkáni eredetűnek vélte az alábbi cseh N. (morva) szóláshasonlatoknak *'magor ~ magar* elemét: *dře jak magor* 'meggondolatlanul, bután, ész nélkül sokat dolgozik' [szó szerint: nyüglődik, mint a zavarodott eszű, tébolyodott ember] (21., 22. és 24–29. kutatópontok), valamint a *dře, d'eta jak magar 'ua.* [szó szerint: nyüglődik, dolgozik, mint a zavarodott eszű, tébolyodott ember] (23. kp.). A téves etimológia miatt pontatlanul – 'szamár' állatnévként – határozta meg az említett *'magor ~ magar* jelentését is.

A nagyobbik hibát azonban Antonín Vašek adatgyűjtő követte el: nem szabadott volna ugyanis ellenőrizetlenül magáévá tennie Václav Macheknek azon véleményét, hogy a morva kifejezések *magar* eleme „déli behozatal”-ból származik („importovano z jihu”: Machek: EtSlČ. 347; a szerző a *magor* változatot nem ismeri).

Tüzetesebb elemzéssel megállapítható lett volna, hogy a tömbszerűen jelentkező morva *magor ~ magar* főnévnek az alapjelentése nem 'szamár (*Equus asinus*)' állatnév, hanem 'zavarodott eszű, tébolyodott, bolond ember'. Ezt a kóros lelkiállapotot kifejező elsődleges jelentést igazolják a következő cseh népnyelvi származékok is: *magorka* 'nemocniční pokoj pro pomatence' [= tébolyda, bolondokháza], *magorský*, N. *magorsky*, *magorství* 'bláznovský' [= tébolyodott], *magorina* 'magorství' [= bolondság] és *magoriti* 'blázniti' [= (meg)bolondul; hülyül], (Vaša-Travniček 1946: 882.).

A morva *'magor ~ magar* eredete tehát nem azonos a balkáni nyelvek jellegzetes szavával, a 'szamár (*Equus asinus*)' jelentésű román *măgar ~ ma'gar*, moldvai *ma'gar ~ ma'gar*' (innen ukrán *ma'gar*), szerb *magârac ~ ma'gare*, albán *ma'gar ~ maga'ricë* főnévvel: ezek végeredményben a középgörög γομάριον 'asinus' (újgörög γομάρι < γόμος 'áru') szóra mennek vissza (Skok: EtHSJaz. 2: 351–2.).

A valószínűtlenné vált import-elmélet láttán, megfontolandónak tartom azt a jó fél évszázados eredetmagyarázatot, amely szerint a cseh és morva *magor* 'blázen, pomatenec' [= zavarodott eszű, tébolyodott ember] nem más, mint a *fantazmagorie* 'vykouzlená vidina, přelud' [= illúzió, káprázat] jelentésű főnév megelevenedett (önállósult) szódarabja (Vaša-Travniček 1946: 347; Holub-Lyer 1978: 277). Az idegenből jött *fantasm-agorie* összetétel határát a morvák nyelvi tudata, nyelvérzéke is *fantasmagorie*-ra módosította, s ebből vonódott el, önállósult a *'magor* szóalak. Úgy vélem, hogy e téves tagolászerű változás létrejöttéért a cseh népi *fantas* 'lázalom; lázas fantáziáiás, delirium' (Vaša-Travniček 1946: 347) lehet a felelős. – A 23. kutatóponton följegyzett másodlagos *'magar* változat pedig minden bizonnyal az ugyanott honos *'soma:r* 'goromba, zord ember (állat is – pejoratív)' hatását tükrözi (2. szölap; lásd

még ugyanott a 26. kutatóponton följegyzett *dre jak soma:r* 'meggondolatlanul, bután sokat dolgozik' [szó szerint: nyüglődik, mint a s z a m á r] szóláshasonlatot). – Zavaró, hogy a térképen a 'számár' jelentésű adatokat kitöltött kör („o”) szemlélteti, a jobb oldali legendában viszont kitöltetlen kör („o”) a rámutatás jele. Az adattár 80., 113. és 200. számú kutatópontján a fogalom elnevezésének sorrendjével ellentétesek a térképre vetített szemléltetőjelei, a 128. kutatóponton a *ma'gar*' jelentéseinek száma a térképen hiányosan van szemléltetve. Mindezt azért teszem szóvá, mert egyikük-másikuk vagy mindkettjük másutt is fel-feltűnedezik (l. a 4.1. pontot).

2.1.3. A 2. számú szólap. – A **sOmar* 'számár (Equus asinus)' címszó alatti néhány *m o r v a i* adat jelentésének nem teljes a szemléltetése (l. a 23, 25 és 26 számmal jelölt kutatópontokat), avagy olykor pontatlan az értelmezése; l. például a 23., 25. kutatópont '*soma:r* szavának 'грубый, суровый человек (и о животном – pejor.)' [= goromba, zord ember (*állat is* – pejoratív)] fura értelmezését. Stb. – Ezeket a bizonytalanságokat a morvai '*magor* ~ '*magar* téves etimológiai megítélése okozhatta.

2.1.4. A 3. szólap bal oldalán – **baxOr*- címszó alatt – két kérdés¹ anyaga szerepel. Összevonásukat azzal indokolták a szerzők, hogy az együvé tartozó szavaknak „sok esetben azonos a jelentésük”. Az adatok jelentései és jelentésárnyalatai ekképp vannak meghatározva: 1. 'gyemek(ek)'; ||a 'kópé, imposztor; csintalan, vadóc fiú'; ||b 'kamasz (kis)fiú'; ||c. heveletlen kisfiú'; ||d 'házasságon kívül született gyermek'; 2. 'belsőségek, belek'; ||a 'bendő, pocak'; ||b. 'kérődző állat gyomrának része; 3. 'kövér ember'; 4. 'valakinek a férfi szeretője'; 5. 'kerekded, tobozserű tárgy'; 6. 'igen nedves valami' és 7. 'szórványos jelentések'. Ehhez az utóbbihoz tartoznak: '*ba'or* 'vagyonos gazda' (6. kp.); '*baxor* 'sokat evő ember' (40. kp.); '*bachar* [helyesen: '*baxar* – M. S.] '(az) aki sokat udvarol a lányoknak' (87. kp.); '*baxur* (a 'kópé, imposztor; csintalan, vadóc fiú' jelentésárnyalata mellett): 'sánta juh' (89. kp.); '*baor* 'levágott állat belének meg nem emésztett tartalma' (200. kp.), illetőleg: '*bax'ory* (igen ritka) 'belsőségek, belek (emberé is)' (10. kp.) és *baxu're* 'sok legény' (88. kp.).

Nézzük meg, hogy az olyan szembeszőkö jelentésbeli eltérések, mint például: 'belsőségek, belek', 'sánta juh', 'házasságon kívül született gyermek', 'kövér ember', tényleg egyetlen egy szóhoz, vagy többhöz kötődnek.

A viszony közöttük valóban ambivalens: A 'vastag, kerekded tárgy', 'kérődző állat gyomrának része' és 'belsőségek, belek' jelentésű '*baxor*, ill. *ba'ora*, '*baxory*-félék – a szlavisták megalapozott véleménye szerint – arra az ósszláv eredetű **baxorь* (= *bax-orь*) képzett szóra vezethetők vissza, amelyek a **baxati* 'бити' [= üt, ver] ősi (hangutánzó) igének főnévi származéka (EtSlJaz. 1: 136–7). Biztosan ide sorolandók még e térképlap adattárának '*baor* 'levágott állat belének meg nem emésztett tartalma' főneve, valamint a '*baxor*, '*baxuř*-félék, amelyek a fennebb idéztem 'bendő, pocak', 'sokat evő ember' vagy 'kövér ember' jelentés valamelyikét hordozzák.

Más eredetű szó szemantikai köréhez tartozik viszont – az orosz nyelvjárásokban szintúgy előforduló – 'valakinek a férfi szeretője' jelentésű ukrán '*baxur* (*baxu're*, *baxu'ry*, '*baxor*') névszó. Maks Vasmer ugyanis úgy véli, hogy az orosz *báxyp* 'valaki-

¹ 565. kérdés: **baxOr* – lengyel: *bachor*, cseh: *bachor*, *bachof*; szlovák: *bachor*, *bachratý* (származék); ukrán: *бaxып*; román: *bahur* 1. 'kérődző állat gyomrának része (feltehetően: oltógyomor)', 2. 'kerekded, tobozserű tárgy', 3. '(házi) véreshúrka', 4. '(kis)legény' stb. és 566. kérdés: **baxOr* – cseh: *bachory*, szlovák: *bachor*, ukrán: *бaxып*, román: *bahur* 1. 'belsőségek (állaté)', 2. 'kérődző állat gyomrának része (oltógyomor)', 3. 'gyerkek' stb. (21. o.).

nek a férfi szeretője; piperkőc; zsidó fiatalember' (a bolgár *бáчур*, valamint a lengyel *bachur*: 'zsidó fiatalember' szavakkal együtt) a héber *bāchūr* '(zsidó) ifjú, fiatalember' átvétele (Vasmer 1: 137; ebben egyetért vele az EtSISIJaz. 1: 136. is). Megjegyzem, hogy a Kárpát-nyelvatlasz kérdőívének két önálló szemantikai kérdése is firtatja, hogy miként nevezik a házasságon kívül született fiú-, ill. leánygyermeket; már ezekben is szerepel – lengyel adatként – a *bachur* szó.² (Elvárható lett volna a két szerzőtől, hogy ez a tény visszautalásként megemlítsék az adattár bevezetőjében is.) – A bal oldalon közölt adatokból megállapítható, hogy a megtárgyalt két különböző (összláv, ill. héber) eredetű szó hangalakját a nyelvi tudat számos kutatópontra egymáshoz igazította, homonimákká is alakította. – Ezért lenne például tüzesebb eredetvizsgálat nélkül tudománytalan annak a megállapítása, hogy a 'baxur 'sánta juh' (89. kutatópont) és a *бáчур* ~ *бáчурь* 1. 'csábító, kujon; szoknyavadász', 2. 'házasságon kívül született gyermek', 3. '(kis)fiú', 4. 'zsidó gyermek' (Hrinčenko 1: 34) ukrán adatok között feltételezhető valamilyen jelentéskapcsolat.

Megjegyzem, hogy olykor az ilyen, két kérdés összevont anyagát pontszerűen szemléltető szólap mondandója nehezen értelmezhető; megértését még jobban súlyosbítják a térkép legendájában alkalmazott szemléltető magyarító módszer, meg az esetlegesen becsúszott szerkesztői és/vagy nyomdahiábák is (l. például a 43. és 61. térképet). Az említett szólapokra igencsak ráillik Deme László megállapítása, hogy tudniillik „a sokféle különböző jellel agyonzsúfolt ál-szemléltetés csak eltorzítása mind az adatközlés, mind pedig a szemléltetés módszerének” (Deme: Nyatlfunk. 36).

2.1.5. A 6. számú szólap **ballga* címszavának anyaga az 'állat trágyája; gané' alapjelentésű ukrán *'balega*, *'balega*, román *'baligă*, *'baligă*, szerb *balega* stb. nyelvjárási szavak földrajzi elterjedését mutatja be. (a román eredetűre való utalást l.: Márton Gyula–Péntek János 1977: 54). A térképlap előtti páros oldalon az áll, hogy a *ba'lega* trágyanevből való a 82. sorszámú ukrán kutatópontra feljegyzett *ba'lega* [helyesen: *Ba'lega* – M. S.] helynév is. Egyébként: a szerkesztőbizottság programszerű előírásában e helynevet nem *csillaggal*, hanem *T*-vel kellett volna jelölni (ODA. 1987: 15). Mivel sem ebben, sem a környező falvakban nem ismerik a *ba'lega* trágyanevet, és a névadás szemléleti hátterére sincs semminemű utalás, e helynevet csak kérdőjellel szabadott volna idevonni. Jómagam inkább személynévi eredetét venném fontolóra, vagyis az ukrán *Балека*, *Балыка*, *Балица*, *Балына*, *Балота*, *Балан*, *Балко* stb. személynévek (Demčuk 1988: 64) népes családjában keresném származásbeli kapcsolatát.

2.1.6. A 13. sorszámú szólap a 'fehér szőrű juh, melynek fekete színű karika van a szeme körül' alapjelentésű **vakeš* [helyesen: **Vakeš* – M. S.] címszó alattiak szóföldrajzát láttatja. Azokban a csekély számú cseh, szlovák, lengyel és ukrán helységekben, amelyeknek lakói ismerik e fogalmat, jobbra az alábbi alakváltozatok valamelyikével élnek: *'vakeša*, *'bakeša* vagy *vak'leša*. – A lengyel nyelvű 62. kutatópontra följegyzett *by'k'eška* 'női felsőruha, amelynek az ujjak végi prémezése és gallérja fehér juh szőrmés bőrből készült' főnév azonban ennek a szólapnak kétségtelenül idegen eleme. Az előbbi ugyanis – az erdélyi magyarság körében is elterjedt (Márton Gyula–

² 281. 'házasságon kívül született fiúgyermek' — le. *bəkart*, *bachur*, cseh *parchant*, szlk. *prespanča*, m. *fattyu*, ukr. *копил*, *моїд*. *Озят дин флорь*, *szöfnv.* *копиле*, *копилян*, *копильан*, *мас.* *копилье*.

282. 'házasságon kívül született leánygyermek' — le. *bəkart*, *bachur*, cseh *parchant*, szlk. *prespanča*, m. *fattyu*, mold. *фатэ дин флорь*, *szbhv.* *копиле*, *копилица*, *копильача*, *копильуша*, *мас.* *копиле*, *копилка*.

Péntek János 1977: 398) – román eredetű melléknév átvétele; vö. rom. *oacheș*, -ă 'bar-na arcbőrű, fekete szemű, szemöldökű és hajú (ember)', ill. 'szeme körül fekete karikás (juh)' (Tiktin 2: 1087). Az utóbbi viszont a lengyel R. *bekieszka* ruhanév nyelvjárási változata, tulajdonnévi „alapszava Bekes Gáspárnak, Báthori István lengyel király magyar hadvezérének családnevével azonos. A névadásnak az a magyarázata, hogy a bekecsféle felsőkabátot-Bekes-Gáspár-(1520–1579)-viselete nyomán kedvelhették meg a lengyelek” (TESz. 1: 271).

A **vakeš* címszavú adatokkal azonos alapjelentésűek a *ka'luša*, *ka'luška*, *ka'leša*, *ka'leška*-féle lexémák is (l. például a 194., 195., 197–203., 205., 206. kutatópontokat); csupáncsak az alakváltozatokból kikövetkeztethető **kalUš-* „metaalakjuk” révén (közös eredetük ismerete, említése nélkül is) megállapítható, hogy kettejük egybekapcsolása, társítása csak **vakeš* / **kalUš-* címszó alatt képzelhető el.

2.1.7. A 17. térkép **murg-* címszavú lexémái közül többről határozottan állítható, hogy genetikai összetartozásuk a nagy jelentéseltérés miatt nem lehetséges. Így például a 40-es számozású szlovák kutatóponton följegyzett *'murga* 'fekete pofájú juh' névszó és a *'murgat* 'szopik' ige között – meggyőződésem szerint – nincs genetikai kapcsolat. Az első jövevényszó: genezise például a több helyről adatolt román nyelvjárási: (*kaŃ*) *murg* 'szürke (ló)', ill. (*'vakы*) *'murgy* 'szürke (tehén)' stb. szavakéival azonos (Tiktin 2: 1022)⁵, a második viszont a szlovák N. *morgat* 'szopik' – hangutánzó eredetű, expresszív – igének hangváltozata: *Pozri, ag morgá to 'elätko, lem mu tak peni tešú s kúřio* [= Nézd csak, hogy szopik az a kisborjú, csak úgy csorog a hab a szája szögletén] (Orlovský 183). Aligha sorolható e címszó adataihoz – továbbá – a lengyel N. *'murgas* 'челобек, который моргает глазами' [= kacsingató, pislogó ember] (12. kp.); ez ugyanis minden bizonnyal a lengyel *mrugać* (erdetileg: **murgac*) 'kacsint, pislog' ige származéka; vö. még orosz *моргать*, ukrán *моргати*, fehérorosz *моргаць*: 'ua.' stb. (Vasmer: 2: 652; Brückner: SĪEt. 346).

2.1.8. A 18. térkép a 'tarka juh' fogalmának változatos megnevezéseit szemlélteti. Figyelemre méltó, hogy azonos („Δ” alakú) szimbólumot kaptak például a következő adatok: lengyel *'krop'ato* (8. kp.), *'strokato* (1. kp.) ~ *stro'kato* (2., 5. kp.), morva *'ofca stra'kata*: (24., 26. kp.) ~ *'strakan'a* (23. kp.), a szlovák *'strakata 'ouca* (35. kp.) ~ *stra'kula* (41. kp.), valamint a szintűgy szlovák *'strakabarkava* (37. kp.) melléknév is. – A *'krop'ato* melléknév szemlátomást a lengyel *'kropić* '(vízzel) meghint, meglocsol, permetez', 'szemerkél, szital (eső)' ige származéka (Vasmer 2: 382; Brückner: SĪEt. 270); a *'strakan'a*, *'strakata*-félék etimológiája viszont összefügg a szlovák *strakaty* 'tarka, tarkabarka' (Hvozdzik 1259), az ukrán *строкатуї* 'tarka' (Hrinčenko 4: 218), az orosz *стрекáстный* 'tarka-foltos', a bolgár *стрекáцты* 'ua.' (Vasmer 3: 773 ctpĕk a.) szavakkal.

A *'strakabarkava* melléknév nem pusztán a *'strakan'a*, *'strakata*-félék ejtés- vagy alakváltozata: alapja az a jól felismerhető magyar *tarkabarka* 'nagyon tarka' ikerszó, amelyik vagy az átvétellel egy időben vagy már a szlovákban a *'strakata*-félék hatására kaphatta, ill. vehette fel mai alakját. Megállapítható tehát, hogy mind a lengyel

⁵ Az erdélyi magyar nyelvjárásoknak szintén közismert román jövevényszava; vö. *murga* (*mürga*, *mürg*) mn. (népi) 1. 'pej (ló)', 2. 'kis termetű, sovány ló, gebe', 3. 'rossz, kivénhedt tehén', 4. 'fehér hasú, vörös-barna hátú disznó' stb. (Márton Gyula–Péntek János 1977: 268).

'krop'ato, mind pedig a szlovák 'strakabarkava egyedi lexémák, s ezért csillaggal („*”) kellett volna szemléltetni őket.

2.1.9. A ***bIrka** címszavú **23. szólap** a különböző juhajták neveként fellépő 'birka' (b'yrka, b'irka, 'byrka, 'bır'ka stb.) szóföldrajzát szemlélteti. Ez a főnév, mint ismeretes, állatterelő szóból alakult; vö. ukrán N. *буп! бупп!* 'juhterelő szó' (TESz. 1: 304). – A térkép szerzője a 'liba' jelentésű *bi:rka* házi származás nevét is a fenti szó eredetével azonosította és ugyanolyan szimbólummal jelölte (222. kp.). Ám nem járt el helyesen, mert a 'liba' jelentésű *bi:rka* nem az említett juh terelőből alakult, hanem li b a terelőből; vö. szbhv. *біпу, біпу!* 'liba és pulykahívogató szó' (Tolstoj 1957: 40), valamint *birke, birke* 'libahívogató szó' (Skok: EtHSJaz. 1: 156) – Minthogy a 222. kutatópontnak idetartozó adata nincs, ezt az ilyen esetekre előírt *hiányjellel* („—”) kellett volna szemléltetni.

2.1.10. A **28. térkép *čul-** címszavának adatai között van a morva *čuhka* 'olyan állat megnevezése, amelynek a rendesnél kisebbre nőttek, ill. hiányoznak a fülei' névszó (25. kp.). Ez szemléltetést az olasz eredetű magyar *csönka* 'megcsonkult' (TESz. 553; EWUng. 225) átvétele. Kétségtelenül helyesebb lett volna ezt a cseh nyelvjárási adatot (szemléltető szimbólumával együtt) *k i h a g y n i*, hiszen nincs semmi köze az olyan – összsláv **čulb/ *čula* alapalakra visszavezethető (EtSISIJaz. 4: 132) – szavakhoz, mint például a morva *čuly*: ~ *čuly:k* 'a rendesnél kisebbre nőtt fülű kecske', a lengyel *culo* (*culka, cuika*) 'olyan állat megnevezése, amelynek a rendesnél kisebbre nőttek a fülei', a szlovák *čula* ~ *čulka*, az ukrán *čula* ~ *čulyi* és a szerb *čú:la*: 'ua.'

2.1.11. Rejtélyes, hogy a **33. számú szólap *cap-** címszavának 'bakkecske', ill. 'őzbak' jelentésű román *țap* adatai közé miként kerülhetett a nyilvánvalóan más etimónú román *căpriuór* 'őzbak' (175p jelzésű kp.). (Hacsak nem azért, mert ezeknek az adatoknak a feldolgozóját, térképezőjét az utóbbinak 'őzbak' jelentése téveszthette meg. Vagy a *k* hangértékű szókezdő mássalhangzót olvasta *c*-ként?)

2.1.12. Az (anyajuh, kecske) ellik' fogalom elnevezéseinek, valamint megnevezéseinek területi megoszlását, elterjedését a **44. szólap** szemlélteti. A térképészeti munkát végző nyelvész sajnos nem ismerte fel, hogy az adattárban közölt *ójani*: *se* (*ójanila se, ó'jagñi: se, ó'jagñila: se*) egyrészt, meg az *ójari se* (*ójarila se, ó'jari se, ója'rila se*) visszaható igék másrészt, eltérő etimológiai gyökerekből fakadnak. Az első ige az összsláv **agnę* 'bárány' szóra megy vissza (Vasmer 4: 544–5); vö. még: szbhv. *о́жани́ти (ce), о́жани́ти (ce)* '(anyajuh) ellik' (Tolstoj 1957: 53); or. *ягні́тсья, обягні́тсья* 'ua.' (Dal² 4: 672); ukr. *ягні́тсья* 'ua.' (Hrinčenko 4: 535). A második ige eredete viszont végső soron az összsláv **jaro/ *jara / *jarę* 'tavasz; tavaszi' névszóhoz kötődik (EtSISIJaz. 8: 175–6); vö. szbhv. *о́жани́ти (ce)* '(anyakecske) ellik' (Tolstoj 1957: 530). E téves etimológiai azonosítás volt az oka annak, hogy mind az *ójari se* (*ójarila se, ó'jari se, ója'rila se*), mind pedig az *ójani: se* (*ójanila se, ó'jagñi: se, ó'jagñila: se*) adatok azonos szimbólumot kaptak (l. a 192., 193., 200. és 201. kutatópontokat).

2.1.13. Az **53. térkép** szemléltetője nem volt eléggé figyelmes, amikor a 'celák' 'bikaborjú fél éves kortól egy éves korig' (összsláv eredetű: Brückner: SIEt. 61; Vasmer 4: 38) lengyel nyelvjárási adatát a szopással kapcsolatos *szájartást* és *szájmozgást* megjelenítő *cicak* (*cica:k, ceca:k, ceca:ček*) 'ua.' hangutánzó szó (Brückner: SIEt. 69) családjába sorolta (15. kp.). Az előző (**52. számú**) szólap legendájában tudniillik

kellő gondossággal járt el: az 'üszöborjú fél éves kortól egy éves korig' jelentésű 'čelák' (čele, čelo, čel'ička stb.) főnevet a 'telička (te'la, te'le stb.) változataként határozta meg, azaz egységes szimbólummal jelölte meg őket.

2.1.14. A nyelvérzék „a nyelvhasználatnak olyan irányítója, amelyet semmiféle egzakt vizsgálat nem küszöbölhet ki” (Károly: ÁMJelt. 80). Ezért aligha járt el helyesen az **57. térképlap szerzője**, amikor úgy döntött, hogy azonos szimbólummal jelöli a magyar 'pöctej, 'pectej és 'feseš tej 'tehénnek az ellés utáni első [néhány] napon adott teje; fecstej' minden adatát (52. kp.). Az utóbbi szerkezet *feseš* elemét ugyanis a népi nyelvi tudat a *feszül, feszes, feszeget, feszeng* stb. szócsaládhoz kapcsolta. A 'pöctej, 'pectej összetett szó jelzői szerepű *pöc ~ pec* előtagja viszont (a *fecskend*-del együtt) beletartozik a hangutánzó eredetű *fröcsög, fröccsen, fröcsköl* igék népes családjába (EWUng. 364, 425). – Természetesen az egyedieknek kijáró *csillaggal* kellett volna szemléltetni.

2.1.15. Az 1. számú térképezetlen **barza* szócikkében (206. o.) egymással genetikai kapcsolatban nem levő adatok is vannak. A 'baruša 'juh (illetve: fehér mellű vagy fehér fejű juh) morva köznév (27. kp.), valamint a belőle képzett morva 'Baruša báránynév (22. kp.) különválasztandó a több helyen följegyzett 'gólya' jelentésű *bárzā, bárzā, bárz'ā*-féle adatoktól. Abból az indokból, hogy a cseh nyelvjárási 'baruša köznév → 'Baruša báránynév az összláv eredetű (EtSISJaz. 1: 155–6) morva *baran* 'kos' származéka; vö. még: szlovák N. *baruška* 'bárányka' (uo.). A kémények tetején szívesen fészket rakó gázlómadár fenti neve viszont a román *bárzā* 'gólya' (Tiktin 3: 1666) átvétele; azonos jelentéssel, valamint *bárza* alakban a moldvai csángóban is el van terjedve (Márton Gyula–Péntek János 1977: 57).

2.1.16. A 16. térképezetlen **turma* címszó alatti adatok (211–2. o.) láttatják, hogy a 'juhnyáj', 'nyáj', 'tehéncsorda', 'farkasfalka' és 'emberek csoportja' jelentésű román *turmă* (Tiktin 3: 1666) bekerült jó néhány ukrán nyelvjárásba is; l. például a többnyire 'juhnyáj', ill. 'nyáj, csorda' jelentésű ukr. *turma* szót. Azonban más eredetű (és ebben a lexikai környezetben kétségtelenül egyedi) a 'horma 'nyáj, csorda', 'emberek csoportja' morva főnév (21. kp.): ez az orosz N. *зурма*, ukrán N. *хурма* : 'csoport' stb. szókkal együtt a lengyel nőnemű *hurmq* 'nyáj, csorda, csapat' (Vasmer 1: 476; EtSIRusJaz. I/4, 200) főnév átvétele.

2.1.17. Az utolsó (16.) térképezetlen adatok a **r(O)zkoł* címszó alá kerültek (212. o.). Az adattár elkészítője a mindössze egy tucatnyi szó közé (tudatlanságból? hanyagságból?) négy „kakukkfíókát” helyezett. – Elsőként az ukrán *ros'k'itl* (= **ros-s'k'itl*) érdemel figyelmet (61. kp.). Noha ennek pontos jelentését nem ismerjük (mert a szerző elfelejtette megadni), alapszava alaki tekintetben semmiképpen sem tartozhat ide. Gyanítható azonban, hogy az ukrán N. (ruszin) *ckimúmu* 'elkölt, elherdál' (Hrinčenko 4: 135) igével együtt az összláv **ščep-*, **skip-* kiterjedt családjának tagja; vö. például: ukr. *učénúmu* '(fát) olt', *učéna* 'oltóág'; orosz *učénamb*, *učénúmb* 'hasogat, forgácsol', '(fát) olt', *učénka* '(fa)forgács'; bolgár *učénámb* '(szét)hasogat'; horvát *oštepak* 'forgács' (Vasmer 4: 502).

A valójában **r(O)zkoł* „metaalakú” (több nyelvjárásban följegyzett) ukrán N. *ros'kiu* (< *roz* 'szét' + *kil* 'hasítás') adattól eltérő etimológiai gyökerekből fakadnak a következő lexémák alapszavai: '*rozdil* (= *roz* + *dil* 'szétosztás') (62. kp.) ~ *ruz'z'it* (< *roz* + *dil*) (63. kp.) 'több juhsgazda nyájának szétválogatása a hegyi legelőről való

behajtás után', | *roz'lučin'i* (= *roz* + *lučini* 'szétválasztás') 'ua.' (111. kp.), | valamint '*rostrič* (= *roz* + *strič* 'szétnyírás') 'a juh vágott füljegye' (72. kp.).

3. Többnyire két, három szerző dolgozott egy-egy térképlapon, hogy bemutassa bizonyos állatok (juhok, kecskék, bányók, kiskecskék, tehének, disznók, lovak, ökrök) olykor leírhatatlan hangokból álló *hívogatásának és kergetésének* területi megoszlását, típusait s ezek elterjedését. A kötet szerkesztői az *Előszóban* rámutatnak a következőkre: a mondatértékű akaratkifejezőknek „a térképezése meglehetősen sok problémát okozott” azzal is, hogy „a lexémák gyakran ismétlődnek, az ismétlések száma 2–5 között is váltakozhat. Ezen kívül nem ritka a vokatívus, megszólítás sem, amellyel az állat neve vagy becéző elnevezése is megjelenik az ilyesféle laza szókapcsolatokban” (11. o.). Igyekezetükkel azon voltak, hogy az efféle szókapcsolatoknak a legjellemzőbb szövelemet emeljék ki, elsősorban azokat szemléltetve, „amelyek általános vonásokat rejtenek magukban” (uo.). Úgy látom, hogy főként a több elemből álló állatszólítások, mondatközi (értékű) szókapcsolatok térképi ábrázolása okozott gondot. Ezek során a szerzők – e jelenségről vallott felfogásuktól vezérelve – többféle megoldási módot alkalmaztak; a szerkesztők ezekben az eljárásmodokba nem szóltak bele, azaz nem törekedtek egységesítésükre.

3.1. Az állathívogató↔állatterelő tájszavak szembenállásából, szembesítéséből kiviláglik egy igen sajátosság – szemléltetésre mindenképpen érdemes és szükséges – nyelvi egység: az ukrán, ill. (elvéve) lengyel és román nyelvjárások *állatúzó a mondatzava*. Így ír róla B. D. Hrinčenko: „В соединении с междометиями для обращения к животным выражают желание удалить их, прогнать: *А буп! А буп!* на овец, *а буп!* на ягнят; *а гуш! а куш!* на кур (...); *а бзус! а кома!* на кошек; *а кур!* на индеек” [= Az állatokhoz intézett indulatszavakkal egyesülve azoknak eltávolítását, elűzését fejezik ki: *А буп!* juhkergető; *а баз!* bányakergető; *а гуш! а куш! а куш!* tyúkkergető (...); *а бзус! а кома!* macskakergető; *а кур! а кур!* pulykakergető] (Hrinčenko 1: 1, A/6. jelentése alatt). Ezt az *a* állatúzó indulatszót, ill. ennek feltehető hangalaki (expresszív) változatát tartalmazzák a Kárpát-nyelvatlasz alább következő példái is. Csak azokat az etimológiai szempontból elsődleges vagy másodlagosnak hitt állatúzókat nevezem meg, amelyeknek üző-kergető *a* mondatzava igen nagy valószínűséggel (úgymond: „szabad szemmel”) is felismerhető.

Juhkergetők: (70. szólap: 3. kp.) *'byra a 'byra*; (4. kp.) *a xyz', a xyz'*; (18. kp.) *a bač*; (66., 69., 73. kp.) *a 'kuš'*; (72. kp.) *a kuš*; (115. kp.) *a 'kyš*: (116. kp.) *br':a*.

Kecskeüzők: (72: 4. kp.) *a 'čija*; (12. kp.) (*xyz* és *či* mellett) *'ači*; (13. kp.) *e či* és *e 'kys*; (15. kp.) *a 'cyk, a 'cyk, 'koza*; (50. kp.) *a c'i ha*; (63. kp.) *a cyj ko'za*; (66. kp.) *a kuš.*; *a c'i*; (69. kp.) *a kuš*; (71. kp.) *a ber*; (73. kp.) *a kuš'*; (74. kp.) *o'šč'i a 'c'iba*; (79. kp.) *a'c'e ku'dy*; (114. kp.) *a'cvi*; (115. kp.) *a 'kyš*:; (116. kp.) *a'c':a*:

Bányakergetők: (74: 3. kp.) *'byra, a 'byra, 'byra 'byra*; (4. kp.) *a čyia, a čyia*; (18. kp.) *a bač*; (63., 72. kp.) *a kuš*; (66. kp.) *a'kuš'*:; (68. kp.) *a'č'e*; (69. kp.) *a 'kuš'i, ko*; (73. kp.) *a'kuš'*; (114. kp.) *a'kuš*; (115., 116. kp.) *a'kyš*: és talán: (93. kp.) *'tpr:ua*; (21. kp.) *bč:č* mellett *bč:žš'a*; stb.

Kecskegida-kergetők: (76: 4. kp.) *a 'čija, a 'čija*; (13. kp.) *e c'i*; (15. kp.) *a 'cyk 'koza*; (46. kp.) *baš a baš*; (50. kp.) *a c'i ha*; (63. kp.) *a cyj ko'za*; (66. kp.) *a'kuš'*; (68. kp.) *a'č'e*; (69. kp.) *a'kuš':ko*; (71. kp.) *a'ber*; (73. kp.) *a'kuš*; (74. kp.) *'ac'i 'ac'iba*; (79. kp.) *a'c e ku'dy*; (114. kp.) *a'cvi*; (115. kp.) *a'kyš*:; stb.

Tehénkergetők: (78: 4. kp.) *a 'ižes*; (9. kp.) *'a pužes, ižes ty kyc*.

Disznóüzök: (80: 4. kp.) *a 'kšu 'kšu, a 'kšu;* (11., 12. kp.-ok) *a 'ksy, ksy;* (13. kp.) *e 'ksy;* (15. kp.) *a 'uĉ;* (46. kp.) *kso a kso;* (50. kp.) *a huš', a 'huš'ha.*

Lókergetők: (82: 1. kp.) *a 'hyiže;* (4. kp.) *a 'xgize;* (50. kp.) *a koš';* (63. kp.) *a kuš';* (71. kp.) *a 'kujida;* (73. kp.) *a 'kuš';* stb.

Ökörkergetők: (84: 6. kp.) *kej e ze;* (50. kp.) *'hid'a a a.*

Általában meg kell jegyezniem – Deme László felfogásával egyetértve (Nyatlfunk. 338–9) –, hogy az adatok etimológiai összetartozásának tisztázását nem kérhetjük számon az egyes kötetek (nemzeti) szerkesztőitől, hanem annak a munkaközösségnek tagjaitól, akiknek az előmunkálatokat kell(ett) elvégezniük; de csak annyiban vehetők tekintetbe a szavak eredetét meghatározni törekvő munkák, amennyiben földeríthetők. Elsősorban az olyan (általam is kiemelt) szavakra gondolok, amelyeknek etimológiáját az eddigi kutatások megoldották. Vagyis: *byk'eška* ruhanév, *murgat'* 'szopik', *mrugaĉ* 'pislog, kacsint', *krop'ato* 'tarka juh', *strokato* 'ua.', *strakabarkava* 'ua.', *bi:rka* 'liba', *ĉunĉka* 'kisebb vagy hiányos fülű állat', *ĉaprijuór* 'őzbak', *ójani:* (*se*) 'juh, kecske' ellik', *ójari (se)* 'ua.', *feseš tej* 'fecstej', *bárzā* 'gólya', *ħorma* 'nyáj, csorda', valamint a *rozdil* 'több juhosgazda nyájának szétválogatása a hegyi legelőről való behajtás után', *rozluĉin'i* 'ua.' és *rostriĉ* 'a juh vágott füljegye' alapszavai.

4. Néhány megjegyzés a szólapok szemléltetésével kapcsolatban, amelyeknek igencsak belül van a tarkája.

4.1. Az atlasz szólapjait megalkotó-megszerkesztő népes munkaközösségnek egyöntetűen és következetesen alkalmaznia kellett volna a szerkesztőbizottságnak például azt a határozatát, amely előírja, hogy a térképlapon a szimbólumok sorrendje minden esetben igazodjék az adattárban levő lexikai elemek (variánsok) sorrendjéhez; ennek követése sajnos olykor elmaradt (7: 117, 123, 130; 8: 94, 116, 206; 9: 89; 10: 24; 18: 72, 118; 28: 25; 32: 3; 47: 77; 60: 1, 16, 17; stb.). Megállapítottam – továbbá –, hogy a helynevek szimbóluma a szólapon legyen „T”, ugyanakkor ez a határozat nem rendelkezik a személy- és állatnevek jelöléséről (ODA. 1987: 15). Talán ez az utóbbi körülmény is közrejátszhatott abban, hogy szinte adatlapról adatlapra, térképről térképre nyomon követhető a szerzőknek többarcú, ambivalens hozzáállása ezekhez az adatokhoz, illetőleg jelölési módjukhoz. Ez viszont – a részleteket ismertetve – a gyakorlatban azt jelenti, hogy a személy-, állat-, ill. helynevek az adatlapokon előfordulhatnak mind nagy, mind kis kezdőbetűvel; a térképeken vagy jelölik őket, vagy nem; a szimbólumuk lehet *csillag* is, *T* is vagy *másmilyen idom*. – Következzenek kifejtve a példák! A 2. számú térképen nincs szimbólummal megjelölve az adatlap 27. kutatópontján rögzített *So'marek* ragadványnev; | a 3. számú térkép 20. kutatópontján jelöletlenek a kétszer előforduló *Baxor* személynevek; | a 6. térkép *csillagal* jelöli az adatár 82. pontján kis kezdőbetűvel írt *ba'tega* helynevet (erről részletesebben l. a 3.1.5. pontban mondottakat); | a 7. szólapon nincs jelölve a 69. kutatópont adataiban feltüntetett *B'il'ec'i* juhnev; | a 8. szólapon nem kaptak szimbólumot a 16. kutatópont *Bial*, a 113. kp. *Bila* és a 115. kp. *Ba'laja* tehénnevek; | a 12. szólap 13. kutatópontján *csillagal* van jelölve a kis kezdőbetűvel írt (pontosabban meg nem határozott) *b'yl'ica* tulajdonnév; | a 14. szólap 10. kutatópontján jelöletlenek a *Bže'zula* és *Kf'a'tula* tehénnevek; | úgyszintén nem jelölt a 15. szólap 11. kutatópontján a *Bže'zula* tehénnev, *Bže'zoŭ* ökörnev, valamint a 42. kutatóponton a *Bre'zula* tehénnev és a 69. kutatóponton a *Bre'zula* sötét színű, fehér mellű állat neve; | a 17. szólap jobb oldali legendájá-

ban „T” szimbólum utal a térképre vetített következő állatok neveire: *Mur'gan'a* juh- névre [?] (69. kp.), a *Murgata* tehén- és juhnévre, valamint ugyanolyan a szimbóluma a *Murga* a fehér testű, sötét pofájú állat nevének is, de a *Murga* juhnév, ill. *Mur'guša* fekete juh neve már *csillaggal* van szemléltetve (71. kp.), ugyanakkor „T” szimbólummal szerepel a *Murga* tehénnév (130. kp.); | a 19. szólapon *csillagal* jelölt a 70. kutatóponton kis kezdőbetűvel írt *'lasa* tarka tehén neve; | a 20. térkép legendájában „négyzetbe zárt fekete kör”-rel utalnak a 93. kutatóponton kis kezdőbetűvel írt *tar'kata* juh-, valamint tehénnévre és a 107. kutatóponton (szintén kis kezdőbetűvel) a *'tarko* kutyanévre; | a 33. adatlap 58. kutatópontján a kis kezdőbetűs *ср* személynév a térképen *csillaggal* van jelölve. Stb.

4.2. Az előbbihez hasonlóan kaotikus az egyedi elnevezéseknek, ill. jelenségeknek – egyébként *csillaggal* jelölendő – egyéni ötletektől vezérelt, tarka szimbólumrendszere is. Ezek bemutatásától nagy számuk miatt el kell tekintenem.

4.3. A nyomda kisördöge egymáshoz egyengette, összemosta a térképen és/vagy a legendájában az alak- és elnevezésváltozatok szemléltető jeleit (7., 9., 16., 24., 27., 46., 61., 72., 74., 75., 79.).

5. Kisebb jelentőségű vétségek, észrevételek.

5.1. Sajtóhibák: *Бубове* kárpátaljai község neve helyesen: *Дубове* (16. o.); *молстой человек* helyesen: *молстый человек* (3.); *редкий название* helyesen: *редкое название* (6: 12.); **k(V)rd-* helyesen: **k()rd-* (66.); stb.

5.2. Számomra kérdéses, hogy szükséges-e a magyar nyelvjárási adatoknak jelölni a hangsúlyát.

6. Nem kétséges, hogy egy lexikai atlasz elméleti és gyakorlati vallomásának értéke is, hitelessége is több elengedhetetlen követelmény következetes betartásától függ.⁶ Az sem lehet kétséges, hogy egy ilyen népes gyűjtői-szerzői közösséget mozgató vállalkozás munkafázisaiban jelentkező(k) kisebb-nagyobb hiányosságok; elhárításuk a legapróbb részletre is kiterjedő, figyelmes szerkesztői munkát kíván. Ezek elmulasztása oly nagy galibát okozhat, amely a mű tudományos értékén igen jelentős csorbát ejtethet.

7. Az adatokat, térképeket olvasni, hasznosítani akarónak végig kell járnia egészében és részleteiben is a magán- vagy újraserkesztés göröngyös útját – célja elérése érdekében.

HIVATKOZÁSOK

Brückner: StEt. = Brückner, Aleksander: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1970, Wiedza Powszechna.

⁶ Mindezeknek az elméleti és gyakorlati kérdéseivel a legnagyobb teljességgel eddig Deme László foglalkozott a Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái című hézagpótló könyvében.

- Даль² = Даль, Владимир: *Толковый словарь живого великорусского языка*. (Набпано и напечатано со 2. изд. 1880-1882 гг.) И-ИВ. Москва, 1955. [Юй леньюмат: 1956].
- Demčuk 1988 = М. О. Демчук: *Слов'янські автохтонні особові власні імена в побути українців XIV–XVII ст.*, Київ, Наукова думка.
- Deme: NyatI Funk. = Deme László: *Nyelvtalaszunk funkciója és további problémái*, Budapest, 1956, Akadémiai.
- EtSIRusJaz. = N. M. Sanskij főszerk. 1963-tól: *Этимологический словарь русского языка*, Москва, Издательство Московского университета.
- EtSISlJaz. = O. N. Trubačev szerk. 1974-től: *Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд*, Москва, Наука.
- EWUng. = Benkő Loránd szerk. 1993–4: *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–II*, Budapest, Akadémiai.
- Holub–Lyer 1978: Holub, Jozef–Stanislav, Lyer: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelom k slovům kulturním a cizím*. 2. vydání připravil dr. Ivan Lutterer, Praha, Státní pedagogické nakladatelství.
- Hrinčenko, B. D. 1907–1909: *Словарь украинского языка / Словарь української мови I–IV*. (Надруковано з видання 1907-1909 рр. фотомеханічним способом, Київ, 1958).
- Hvozdzik = Hvozdzik János szerk. 1937: *Magyar–szlovák részletes szótár. Szlovák–magyar rész*, Praha–Prešov, Tlačou Československej grafickej Unie, úč. spol.
- Károly: ÁMJelt. = Károly Sándor: *Általános és magyar jelentéstan*, Budapest, 1970, Akadémiai.
- Machek: EtSIČ. = Vaclav, Machek 1968: *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Druhé, opravené a doplněné vydání, Praha, Akademia nakladatelství Československé akademie věd.
- Márton Gyula–Péntek János 1977: *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*, Bukarest, Kriterion.
- ODA. 1987: *Общекарпатский диалектологический атлас*. Вступительный выпуск, Скопје, Македонска академија на науките и уметностите.
- Orlovský, Jozef 1982: *Gemerský narečový slovník*, Martin, Vydavateľstvo Osveta.
- Skok: EtHSJaz. = Petar Skok 1971–1972: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslovenska akademija znanosti i umjenosti.
- TESz. = Benkő Loránd szerk. 1967–1976: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III*, Budapest, Akadémiai.
- Tiktin = Tiktin, H.: *Rumänisch–deutsches Wörterbuch, I–III*, 1903–1925, Bukarest, Staatsdruckerei.

- Tolstoj 1957 = И. И. Толстой: *Сербско-хорватско-русский словарь*, Москва, Государственное издательство иностранных и национальных словарей.
- Vaša, Pavel–Traniček, František 1946: *Slovník jazyka českého*. Třetí, přepracované a doplněné vydání, Fr. Borový v Praze.
- Vasmér, Maks 1973: *Этимологический словарь русского языка, I-IV*, Москва, Progress.

*magar- – вопрос № 563

Диалектные данные для шп. 183р извлечены из ALR sn I, 58; для шп. 151р, 174р, 176р, 181р-183р, 186р, 189р из ALR sn I, 60; для шп. 134р, 135р, 153р из ALR sn II, 295.

Ср. с картой 2.

Ключ к индексу: 1 осел; 1.1 осел – в фразеологизмах; 2 глухой человек; 2.1 упрямый человек; 3 сноп, который кладут сверху укладки снопов; 3.1 укладка снопов; 4 станок для рубки дров; 5 мул; 6 единичные значения.

1–20 (нет слова); 21, 22 'magor 1.1 (dfe jag magor 'неразумно много работает' rejor., vulg.); 23 'magar 1.1 (dfe, d'ela: jag magar 'неразумно много работает'); 24, 25 'magor 1.1 (dfe jag inagor 'неразумно много работает'); 26 'magor 1.1 (dfe jag magor 'неразумно много работает'); 2; 27 'magor 1.1 (dfe jag magor 'неразумно много работает'); 28–74 (нет слова); 75 ma'gar' 2 (редко, устар.); 76, 77 (нет слова); 78 ma'gar' 1; 79 te, 'caçi, ma'gare' 6 (о человеке, который бежит за женщинами); 80 ma'gar' 1, 2, 2.1, 6 (недоброжелательный человек); 81–91 (нет слова); 92, 93 (нет материала); 94 (анкетирование не проведено); 95–109 (нет слова); 110 (анкетирование не проведено); 111, 112 (нет слова); 113 ma'gar 1, 6 (бранное по отношению к человеку – редко, инф. 3); 114 ma'gar' 1, 2.1; 115, 116 ma'gar 1, 2; 117 ma'gar' 1, 2.1; 118 (анкетирование не проведено); 119 ma'gar' 1, 2; 120 ma'gar' 1, 2.1; 121, 122 ma'gar' 1; 123 ma'gar' 1; 124 ma'gar' 1, 2.1; 125 ma'gar' 1, 6 (ругательное слово); 126 ma'gar' 1, 2; 127 ma'gar' 1, 2.1; 128 ma'gar' 1, 2, 2.1; 129, 130 ma'gar' 1; 131 ma'gar' 1, 4; 134р. [corcitur' d'e] mägär' 5; 135р. [colciturä d'äc] mägär' 5; 151р. magär' 3; 153р. mägär mesiácät 5; 174р. mägäru 3; 176р. mägär' 3; 181р, 182р. mägär' 3; 183р. mägär' 3, 3.1; 186р. mägär' 3; 189р. mägär 3; 191 (анкетирование не проведено); 192 mägare 1; 193 mägare, mägärica 1; 194 mägärac 1; 195 mägare 1; 196 ma'gare, ma'garac, ma'gärica 1; 197 magärac 1; 198 ma'gar, maga'rico 1; 199 ma'gare 1; 200 ma'gare 1, 4; 201 mägare 1; 202–204 ma'gare 1; 205 maga're 1, 4; 206 mägare 1; 207 ma'gare 1; 208 mägare 1; 209, 210 ma'gare 1.

Карта 1 ОБШКАРПАТСКИЙ ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ АТЛАС - ATLAS DIALECTOLOGIQUE DES CARPATHES

Вариант 6

